

קינה מיוחסת [במעות] לרס"ג.

יוצאת לאור ע"י

חיים בר אדי.

את הקינה עתיקת הימים, אשר אני מוציא בזה האורה, מצא ידיד נפשי "החוקר" הגדול הד"ר יצחק שלמה פוכס ז"ל באחד מכתביו אונספורד (סי' 1146 ברשימת נייבואיר) ויעתיקה ויתן אותה על ידי להשתמש בה כחפצי בחקירותי ע"ד הפיוטים מעשי ידי חכמינו הראשונים נ"ע. ועתה אחרי אשר לדאבון לב כל אוהב ספרתנו נפל הד"ר פוכס חלל על במת החכמה — אמרתי אוציא נא את הקינה הזאת לאור עולם לזכרון נשמת החכם היקר יצחק שלמה ולנחומים לאבליו. הם הוריו היקרים, אשר במותו אבדה כלי חמדתם. יראו נא ויקחו למו למופת את מרים האם האמללה, אשר מלאה לבה לעקוד שבעה מזכותות, ויתנחמו על המזבח האחד אשר עקדו הם — ודי' ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ויגדור פרצות עמו ישראל ברחמים.

תכן הקינה שלפנינו היא האגדה המסופרת בתלמוד בבלי ובמדרשים ע"ד אשה זו' בניה, אשר הרנם רשע אכזרי על אשר מאנו להשתחוות לאלילים. שם האשה לא נמצא בתלמוד גטיין נ"ז ע"ב. במדרש איכה רבתי (פסוק על אלה אני בוכיה) נזכר שמה: מרים בת תנחום, ובמדרש איכה זוטא שה"ל הח' ר"ש כוכר (מדרש זוטא ברלין תרנ"ד) צד 69: מרים בת מנחם, וכן הוא בילקוט שמעוני הוצאת כוכר (שם צד 165). אולם בילקוט שמעוני הנדפס מכבר: מרים בת נחתום, ולפי"ז תקן גם כוכר בספרו, וביוסיפון ספר ו' פ"ט כתב שהיה שם האשה חנה. — והנה אף כי נמצא הספור גם בספרים שלפנינו, כאמור, בכל זה נראה לי, כי מחבר הקינה שלפנינו שאב את דבריו מתוך מדרש נעלם מאתנו. כי בתלמוד ובכל המדרשים הספור מקוצר מאד, וגם במדרש רבה, ששם מסופר הענין בשלמות ושפת יתר — ראה למשל את המשא והמתן עם הבן השביעי, אשר שם האריך המדרש יותר מדי — קצרו את הענין בדבור הבן הרביעי, החמשי והששי, כאשר יוכח כל מעיין. ועוד זאת, כי הפסוקים המובאים בתשובות הבנים, שונים המה בקינה שלפנינו מאשר הם בתלמוד ומדרשים תכלית השנוי, ואין פה המקום להאריך בזה. ועוד בה שלישיה, כי במדרש רבה מובא הספור על הפסוק על אלה אני בוכיה (איכה א' ט"ז) ובילקוט שמעוני עה"פ וישמח עליך אויב (איכה ב' י"ז) ובמדרש זוטא על הפסוק מי יתן ראשי מים (ירמיה ח' כ"ג) ובסמיכות אל הפסוק כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מ"ד כ"), כאשר הוא

גם בתלמוד גטיין ג"ז ע"ב. ובקינה שלפנינו מביא אמנם ג"כ את הפסוק כי עליך הורגנו (שורה ב'), אך כנראה (משורה 26) הובא במדרש שהיה לפני המקונן כל הספור על הפסוק עתה היה בנוים (הושע ה' ח'). בענין אחד יתאימו דברי הקינה שלפנינו עם המדרש רבה נגד התלמוד ושאר המדרשים. והוא: לפי הקינה תצוה האם את בנה השביעי, שילך אל אברהם אבינו ויאמר אליו: "אתה עקדת בנך יחידך והצילו אל אמת, ואני נשחטו שבעת בני וכו'" וההבדל הנפלא הזה מרומז במ"ד במלות "אתה נסיון ואני מעשה", ובשאר המדרשים איתא רק: "אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות" וזולת זה אין דבר.

והנה כב"י מיוחסת הקינה אשר לפנינו לרס"ג. אולם בסדר רס"ג (כ"י) לא נמצאה הקינה הזאת וגם במקום אחר לא נזכרה בשמו. ודרכו של רס"ג ולשונו בפיוטיו שונה מדרך המחבר את הקינה שלפנינו. וכל המרקדק יראה, כי מלבד הא"ב נרשם בראשי ההרוזים גם שם המחבר, כי לולא זאת אין מקום למלת חזיק אשר נמצאה ברמו בבית נחם וכו'. אך איככה נוכל למצוא את שם המחבר אשר הסתיר את שמו לא בראשי ההרוזים ולא בראשי תיבות ממש, כ"א באותיות אחדות שלא על הסדר? החכם צונן חוה את דעתו (בספרו על הפייטנים צד 715) כדבר פשוט, כי מחבר הקינה אמללה יולדת השבעה מבורך שמו. ואם דבריו דברי קבלה נקבלם ואם לדין יש תשובה, כי בחרו: בתשעה באב וכו' מרומז השם בריה, כאשר ציינתי בפנים. אולם יהיה איך שיהיה, הקינה הזאת היא אחת מהקינות היותר עתיקות, כנראה מלשונה הצח וממבנה בתיה (אשר אינו עפ"י חק קבוע) וממליצותיה הקלות וממלותיה המחודשות, הנהוגות עפ"י הרוב בהפיוטים הקדמונים.

הקינה מיוסדת למנחה ביום האבל הלאומי הוא ט' באב, והיא מהפיוטים הנקראים בשם חטאנו (ראה צונן בספרו על הפיוטים צד 115). ויש עוד קינה אחת המתחלת "אמללה יולדת שבעת ילדי שעשועים" (כ"י אוכספורד, ס"י 1147 ברשימת נייבויר), והיא שונה מהקינה שלפנינו, ומספור האשה זו' בניה לא נזכר בה מאומה וזלתי מה שהבאתי מהחרו הראשון.

ע"ד מלת "גם" אשר השתמש בה המקונן בכל חרוז וחרו, ראה צונן בספרו על הפייטנים צד 637 והלאה, וע"ד המבטא "קשרת קינה" האריך החכם הזה לדבר בספרו הנ"ל צד 15.

ברלין בחדש אדר שנת ששון לפ"ק.

אֲמַלְלָה יוֹלַדְת הַשְּׁבַעַה וּבִמְנַה נִפְחָה. בְּנִפְלָה הִיא וּשְׁבַעָה בְּנִיה
לְמִבְיָחָה. גָּעוּ כְּשׁוֹר לִפְנֵי טַבַּח וּנְפִשָׁם שָׁחָה. כִּי עַל־יָךְ הוֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם
נַחֲשִׁבְנוּ כִצְאָן טַבַּחָה⁽¹⁾. חֲטָאֲנוּ.

דָּבַר לְגִדּוֹל שְׁבֹאֲחִים וְהִיא קִשְׁרַת קִינָה. הִשְׁתַּחֲוֶה וּסְגוּד לְצַלְמָא
דְּנָא. וְלֹא אֲבָה וְקִים כְּתַב נֶאֱמְנָה. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי ד' קִנָּא
שְׁמוֹ אֵל קִנָּא⁽²⁾. חֲטָאֲנוּ.

זָד עַל הַשְּׁנֵי בְקוֹל לְהָרִים. הִשְׁתַּחֲוֶה לְצַלָּם פֶּן אֹתָךְ אַחֲרִים.
טָבַחוּ כִּלְא אֲבָה וְקִיִּים זִיהוּרִים. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אַחֲרִים⁽³⁾. חֲטָאֲנוּ.
יָלַד שְׁלִישִׁי לְכוּ לֹא הוֹכַחְד. כְּנֶם לוֹ הִשְׁתַּחֲוֶה לְצַלָּם הַזֶּה פֶּן
תִּכּוּחַד. וְלֹא אֲבָה וְנִהַרְג עַל שֵׁם הַמֶּלֶךְ הַמְּיוּחַד. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ד'
אֱלֹהֵינוּ ד' אַחַד⁽⁴⁾. חֲטָאֲנוּ.

מָהְרוּ אֶת הַרְבִּיעִי לִפְנֵי צַר לְעַמְד. נֶם לוֹ הִשְׁתַּחֲוֶה לְצַלָּם וְאוֹתוֹ
תַּעֲבֹד. שֵׁחַ חֲלִילָה לִי וְנִהַרְג עַל שֵׁם הַמֶּלֶךְ הַכְּבוֹד. וְנֶם ד' הוּא
הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד⁽⁵⁾. חֲטָאֲנוּ.

עוֹד הִבְיָאוּ אֶת הַחֲמִישִׁי שְׁבֹאֲחִים. פָּיֵן לוֹ הִשְׁתַּחֲוֶה לְצַלָּם פֶּן
תְּהִיָּה בְּאֲחִיךְ הַנְּטַבְחִים. צִרַח חֲלִילָה וְנִהַרְג עַל שֵׁם שְׁכָן טְפוּחִים. וְנֶם
ד' הוּא הָאֱלֹהִים ד' הוּא הָאֱלֹהִים⁽⁶⁾. חֲטָאֲנוּ.

קָרָא אֶת הַשְּׁשִׁי וּשְׁלַף עֲלוּי חֲרַב חֲדוּ. הִשְׁתַּחֲוֶה לְצַלָּם הַזֶּה
וְעַבְדוּ. עֲנָה חֲלִילָה לִי וְנִתֵּן לְהַרְג גְּלָדוּ. וְנֶם זָבַח לְאֱלֹהִים יִתְּרָם בְּלִתי
לְד' לְבַדוּ⁽⁷⁾. חֲטָאֲנוּ.

חִיִּיד קִיסַר הַמֶּלֶךְ הַמֵּתָן עַל בְּנֵי הַשְּׁבִיעִי רַגַע אַחַד. וְאַחֲבַקְהוּ
וְאַנְשִׁקְהוּ וְנִשְׁבַע אַחַד מֵאַחַד. וְאַחַר כֵּךְ צוּה וְתַתֵּן חֲרַב עַל צוּאֲרֵינוּ
יַחַד. חוֹזַר וְאָמַר: אֲתוּ וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחַטּוּ בְיוֹם אַחַד⁽⁸⁾. חֲטָאֲנוּ.

הַשִּׁיבְתוּ רִשְׁעַ מַה קִּיַּמְתָּ מִן הַתּוֹרָה שְׁנֹאֲמַר לְךָ פֶּסוּק זֶה לְלַבְבוּ.
וְהַפְרִיד בֵּינוּ לְבִינָה לְהַאֲבִידוֹ לֹא חָס עַל יַפְיִין וְהָרַגוּ בַחֲרָבוֹ. בַּת קוֹל
קוֹנְנָה עֲתָה הִיָּה בְּגוּיִם כְּכֹלִי אֵין חַפְיָן בּוֹ. חֲטָאֲנוּ⁽⁹⁾.

(1) תהלים מ"ד כ"ג. (2) שמות ל"ד י"ד. (3) שם כ' ג'; דברים ה' ז'. (4) דברים ו' ד'.
(5) שם ד' ל"ה. (6) מלכים א' י"ח ל"ט. (7) שמות כ"ב כ"ט. (8) ויקרא כ"ב כ"ח. (9) הושע ח' ח'.

צעקה אמם בני אתם הלכים אצל אברהם באמת. אמרו לו קבל
 שלום מאִמְנוּ הַנְּאֻמָּת. אתה עקדת בנך יחידך והצילו אל אמת. ואני
 נשחטו שבעת בני והנני כיונה נוהמת. ועליהם נאמר ברוך פִּינְ הַאֲמֵת
 שֶׁשֶׁט בַּצְדָק וְאֲמֵת. חטאנו.

בתשעה באב מקבלי דת אמרים. בָּהֵם אִם מְרוּ וּשְׁתוּ מְרוּרִים. רַפָּא
 שְׁבַרְם וּרְצֵה כְּאִמּוּרִים. כִּי הֵם מְתוּדִים לִפְנֵיךָ וְאִמְרִים. חטאנו.
 נָהֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁכֵּן מְעוּנִים. זְכַר־לָנוּ בְרִית שְׁלֹשָׁה אִתְּנִים. קָבִיץ
 מְפּוֹזְרִים מֵאַרְבַּע פְּנִים. הַמְתוּדִים לִפְנֵיךָ הַיּוֹם וּמֵתַעֲנִים. חטאנו.
 תִּזְכֹּר בְּרִיתְךָ אֶת הָאֲבוֹת שְׁלֹשָׁתָם. מְגִלָּה הַקֵּץ הַסְּתוּם וְהַנְּחָתָם.
 תִּרְפָּא מִכַּת עֵמֶךָ כְּאִשֶּׁר וְעֵדָתָם. וְאִפֵּי גַם זֹאת בְּהִיוּתָם בְּאַרְצָא אוֹיְבֵיהֶם
 לֹא מֵאַסְתִּים וְלֹא גַעַלְתִּים לְכָלּוֹתָם¹⁰). תַּמְּת.

¹⁰ (10) ויקרא כ"ו מ"ד.